

# Kitaabka Daanyeel - Boqol iyo Toddobaatan iyo Sagaal

*Qaylada Habeenbarka iyo Doorka Nebinimo ee Rooma: Muujinta Maalmaha Ugu Dambeeya ee Kitaabka Daanyeel*

Jeff Pippenger  
2024-04-09

Haddaba waxaynu joognaa dhul quduus ah marka la eego kitaabka Daanyeel, waayo waxaynu nimid aayadihii matalaya Qayladii Saqda Dhexe ee loo diray boqol iyo afar iyo afartan kun. Aayadahani waxay kaloo tilmaamayaan shaabadaynta calan-sidayaasha kor loo qaado. Kuwanu waa aayadaha ah qaybta kitaabka Daanyeel ee khusaysa maalmaha ugu dambeeya oo la furay, waxayna matalaan hadalkii Daanyeel ee Muujintii Ciise Masiix ee la furay marka “wakhtigu dhow yahay,” wax yar ka hor inta aan muddada imtixaanku xidhmin aayadda lix iyo tobnaad.

Waa Rooma tan dejisa aragtida, sida lagu matalay aayadda afar iyo tobnaad ee cutubka kow iyo tobnaad, sidaas darteedna waa muhiim in si dhow loo eego Rooma innagoo dhex marayna aayadaha kow iyo tobnaad ilaa shan iyo tobnaad; waayo halka ay “aragti” ka maqan tahay, dadku way halligmaan, oo haddii aydnaan rumaysan Ishacyaah cutubka toddobaad, aayadaha siddeedaad iyo sagaalaad, “hubaal laydinma adkayn doono.”

Uriyaah Smit wuxuu buuggiisa Daniel and the Revelation ugu yaraan afar jeer ku tixraacaa xeer nebiyadeed. Xeerkani wuxuu tilmaamayaa in quwad nebiyadeed aan lagu aqoonsan waxsii-sheegidda ilaa ay “la xiriirto” dadka Ilaah. Tixraaca ugu horreeya ee uu kaga hadlo wuxuu la xiriiraa soo gelitaanka Baabuloon ee maragga nebiyadeed.

“Waa xeer tafsiir oo cad in la filan karo in quruumaha lagu xuso waxsii sheegidda marka ay si intaas le’eg ula xiriiraan dadka Ilaah oo xusidoodu noqoto lama huraan si diiwaannada taariikhda quduuska ahi u noqdaan kuwo dhammaystiran.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 46.

Ugu yaraan saddex jeer oo kale, Smith wuxuu ka hadlayaa xeerkaas, wuxuuna saddexdaba ku tilmaamayaa “axdiga” Yuhuudda; hase yeeshee, hal tixraac ayuu ku sheegayaa in axdigaas la rumoobay 162 BC, halka labada tixraac ee kale ay ku waafaqsan yihiin taariikhyahannada casriga ah, kuwaas oo aqoonsan in rumoobidda “axdiga” Yuhuudda iyo Rooma ay ahayd 161 BC.

“Looma baahna in akhristaha la xusuusiyo in dawladaha dunyadu aan lagu soo gelin wax sii sheegidda ilaa ay si uun ula xiriiraan dadka Ilaah. Rooma waxay la xiriirtay Yuhuudda, oo markaas ahaa dadka Ilaah, iyada oo loo marayo Isbahaysigii caanka ahaa ee Yuhuudda, 161 BC. 1 Maccabees 8; Josephus’s Antiquities, book 12, chapter 10, section 6; Prideaux, Vol. II, page 166. Habase yeeshee toddoba sannadood ka hor tan, taas oo ah, 168 BC, Rooma waxay qabsatay Makedoniya, dalkaasna waxay ka dhigtay qayb ka mid ah boqortooyadeeda. Sidaas darteed Rooma waxaa lagu soo bandhigay wax sii sheegidda isla marka ay, geeskii Makedoniya ee orgiga ee la qabsaday ka soo baxaysa, u sii baxaysay guulo cusub oo jihooyin

kale ah. Sidaas darteed waxay nebigii ugu muuqatay, ama si habboon ayaa wax sii sheegiddan looga sheegi karaa, iyada oo ka soo baxaysa mid ka mid ah geesaha orgiga.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 175.

Laakiin Smith sidoo kale wuxuu sheegayaa in ay ahayd 162 BC.

“Awooddaas isla qudheedu waxay ahayd inay istaagto Dhulka Quduuska ah, oo ay baabbi’iso. Rooma waxay xidhiidh la yeelatay dadka Ilaah, Yuhuudda, iyada oo loo marayo isbahaysi, sannadkii 162 BC, taariikhdaas oo ay ka heshay meel muuqata jadwalka nebiyadeed. Hase ahaatee, xukun kuma ayan helin Yahuudiya guulaysi dhab ah mooyaane ilaa 63 BC; markaasna sidan soo socota.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 259.

Markaas dabadeed markii saddexaad uu dhacdaas tixraacayo, mar kale wuxuu leeyahay 161 BC.

“Markuu nebigu inoo soo mariyey dhacdooyinkii cilmaaniga ahaa ee boqortooyada ilaa dhammaadka toddobaatanka toddobaad, aayadda 23 ayuu dib inoogu celinayaa wakhtigii ay Roomaaniyiintu si toos ah ula xidhiidheen dadka Ilaah axdigii Yuhuudda, BC 161; halkaas oo markaas nalaga sii wado xariiq toosan oo dhacdooyin ah ilaa guushii ugu dambaysay ee kaniisadda, iyo taagiddii boqortooyada Ilaah ee weligeed ah. Yuhuuddu, iyadoo si daran ay u cadaadinayeen boqorradii Suuriya, waxay ergo u direen Rooma si ay u dalbadaan gargaarka Roomaaniyiinta, oo ay ula midoobaan ‘axdi saaxiibtinnimo iyo isbahaysi.’ 1 Maccabees 8; Prideaux, II, 234; Josephus’s Antiquities, book 12, chapter 10, section 6. Roomaaniyiintu way dhegaysteen codsigii Yuhuudda, waxayna siiyeen digreeto ku qoran erayadan:—”

“Wareegtada golaha sare ee ku saabsan axdi is-garabsi iyo saaxiibtinnimo lala yeesho quruunta Yuhuudda. Ma bannaanan doonto mid kasta oo ka tirsan kuwa Roomaanka u hoos yimaada inuu la dagaallamo quruunta Yuhuudda, ama inuu caawiyo kuwa sidaas yeela, ha ahaato inuu u diro hadhuudh, ama maraakiib, ama lacag; oo haddii weerar lagu qaado Yuhuudda, Roomaanku way u gargaarayaan intii ay awoodaan; sidoo kalena, haddii weerar lagu qaado Roomaanka, Yuhuuddu way u gargaarayaan. Oo haddii Yuhuuddu damacaan inay wax ku daraan, ama wax ka dhimaan, axdigan is-garabsi, taas waxaa lagu samayn doonaa oggolaanshaha guud ee Roomaanka. Oo wax kasta oo sidaas lagu darona, way dhaqan gelayaan.’ ‘Wareegtadan,’ ayuu leeyahay Josephus, ‘waxaa qoray Eupolemus ina Yooxanaa, iyo Jason ina Elecaasaar, markii Yuudas uu ahaa wadaadka sare ee quruunta, Simonna, walaalkiis, uu ahaa taliyaha ciidanka. Oo kanu wuxuu ahaa axdigii ugu horreeyey ee Roomaanku la galeen Yuhuudda, waxaana loo maamulay sidan.’” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 271.

Ma aha culayskayga inaan sharaxo sababta Smith u xusay 162 BC, marka laga reebo mala-awaalkayga ah inay ahayd qalad-qoris. Ujeedkaygu waa inaan tixraaco xoogga uu saarayo waxa uu ku tilmaamayo “xeer muuqda oo fasiraadeed oo aynu ka fili karno in quruumaha lagu xuso wax sii sheegidda marka ay heerkaa la gaadhaan oo ay la xiriiraan dadka Ilaah si xusiddoodu u noqoto lagama maarmaan si diiwaannada taariikhda quduuska ahi u dhammaystirnaan.” Markii Smith xoogga saaro xeerkaas, wuxuu tilmaamayaa in Rooma ay la xiriirtay dadka Ilaah markay ahayd “isbahaysiga,” ee aayadda labataan iyo saddexaad ku xusan, sannadkii 161 BC; hase ahaatee Smith wuxuu sheegayaa in Rooma markii ugu horraysay lagu soo bandhigay qiso-sheegista

nebiyadeed sannadkii 200 BC, sagaal iyo soddon sano ka hor 161 BC.

“Haddaba waxaa la soo bandhigayaa xoog cusub,—‘kuwa dadkaaga dhaca;’ si toos ahna, ayuu leeyahay Bishop Newton, ‘kuwa dadkaaga jebiya.’ Meel aad uga fog, hareeraha webiga Tiber, boqortooyo ayaa isku quudinaysay mashaariic hami weyn leh iyo qorshayaal mugdi ah. Bilowgii way yarayd oo tabar yarayd, hase yeeshee waxay ku kortay xoog iyo firfircooni si yaab leh u degdeg badan, iyadoo si taxaddar leh marba gees u fidinaysay si ay u tijaabiso kartideeda, oo u hubsato adkaanta cududdeeda dagaalyahannimo, ilaa ay, markay ka war heshay awooddeeda, si geesinimo leh madaxa uga dhex taagtay quruumaha dhulka, oo ay gacan aan laga adkaan karin ku qabsatay hoggaanka arrimahooda. Hadda ka dib magaca Rooma wuxuu ka muuqdaa bogga taariikhda, isagoo loo qaddaray in qarniyo badan uu xukumaha dunida, oo uu saamayn weyn ku yeesho quruumaha ilaa dhammaadka wakhtiga.”

“Rooma way hadashay; Suuriya iyo Makedoniya waxayna durbadiiba arkeen isbeddel ku soo fool leh muuqaalkii riyadooda. Roomaaniyiintu waxay farageliyeen iyagoo u hiillinaya boqorkii yaraa ee Masar, iyagoo go’aansaday in laga ilaaliyo halaaggii ay u maleegeen Antiochus iyo Philip. Tani waxay ahayd 200 BC, waxayna ahayd mid ka mid ah faragelinnadii ugu horreeyey ee waaweynaa ee Roomaaniyiintu ku sameeyeen arrimaha Suuriya iyo Masar.”  
Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 256.

Rooma waxaa markii ugu horraysay lagu soo bandhigay sheekada waxsii sheegidda sannadkii 200 BC, bandhiggaas ku jira aayadda afar iyo tobnaadna waa tixraaca ugu muhiimsan ee Rooma kaga jirta dhammaan kitaabka Daanyeel, waayo waa isla aayadda qeexaysa Rooma inay tahay astaanta dejinaysa aragga. Sababta Smith uu u adkayn karo xeerkaas waxsii sheegidda, dabadeedna u tixraaci karo 161 BC, isaga oo haddana aqoonsanaya sannadka 200 BC inuu yahay meesha awoodda Rooma “lagu soo bandhigay,” ma aha dhibaato aan doonayo inaan xalliyo. Haddii aan qabo su’aal u baahan in la xalliyo, waxay ahaan lahayd in la ogaado in xeerka sida uu Smith u qeexay uu ansax yahay iyo in kale. Haddii uu ansax yahay, markaas waxaan ku doodayaa in aayadda afar iyo tobnaad ay khasab tahay inay lahaato xiriir la leh Yuhuudda, oo dhacay ka hor axdigii 161 BC.

Waxaan fahamsanahay in taariikhda aayadaha saddex iyo tobnaad ilaa shan iyo tobnaad ay tilmaamayso taariikh ku jirta maalmaha ugu dambeeya, marka Roomaanka baadariga ahi ay soo farageliso taariikhda waxsii sheegidda, taasna ay ku samayso xidhiidh la leh Maraykanka, oo ah dadka Ilaah ee taariikhdaas. Maxaa yeelay Ciise had iyo jeer dhammaadka ayuu ku tusaaleeyaa bilowga, sannadka 200 BC, markii Roomaankii jaahilka ahaa uu soo galay taariikhda, waa in uu lahaadaa xidhiidh la leh dadka Ilaah ee taariikhdaas. Sidaas darteed, waxaan ku raacsanahay xeerka Smith, xataa haddii uusan helin xidhiidh toos ah oo u dhexeeya Rooma iyo Yuhuudda sannadka 200 BC.

Aayadaha kow iyo tobnaad iyo laba iyo tobnaad waxay tilmaamayaan guushii iyo wixii ka dambeeyey Dagaalkii Raphia, kaas oo dhacay 217 BC, kana dhex qarxay Boqortooyadii Seleucid, oo uu hoggaaminayey Antiochus III Magnus, ama “Kan Weyn,” iyo Boqortooyadii Masar ee Ptolemaic, oo uu hoggaaminayey Boqor Ptolemy IV Philopator. Dagaalkani wuxuu dhacay intii

lagu jiray halgankii lagu loollamayey xukunka Coele-Syria (koonfurta Suuriya) iyo koonfurta Falastiin, oo ahaa dhulal ay isku haysteen boqortooyooyinka Ptolemaic iyo Seleucid. Guushii Ptolemy IV Philopator ee Raphia waxay u suuragelisay inuu muddo sii hayo xukunka Coele-Syria iyo koonfurta Falastiin.

Dagaalkii Panium, oo dhacay toddoba iyo toban sano ka dib sannadkii 200 BC, kaas oo sidoo kale loo yaqaan Dagaalkii Buurta Panium ama Dagaalkii Paneas, wuxuu dhex maray Boqortooyadii Seleucid, oo uu hoggaaminayay Boqor Antiochus III, iyo Boqortooyadii Masar ee Ptolemaic, oo uu hoggaaminayay Boqor Ptolemy V.

Soddon iyo kow sano ka dib, sannadkii 167 BC, Kacdoonkii Maccabi, oo ahaa fallaago Yuhuuddu kaga soo horjeedeen isku daygii Boqortooyadii Seleucid ee ahaa in la cabburiyo dhaqammada diimeed ee Yuhuudda laguna qasbo dhaqanka Hellenistic, ayaa ka bilaabmay magaalada Modein, oo ah magaalo yar oo ku taalla gobolka Yahuudiya, dhulka maanta loo yaqaan Israa'iil casriga ah.

Dhacdada halkan laga hadlayo waxa ku lug lahaa taliyihii Giriigga ee Seleucid ee sumcadda xun lahaa, Antiochus IV Epiphanes, kaas oo ku khasbay dadkii Yuhuudda ahaa dhaqammo Hellenistic ah oo adag, oo ay ku jireen mamnuucidda cibaadooyinka diineed ee Yuhuudda iyo nijaasaynta Macbudka Yerususalem. Isaga oo ku dadaalaya in uu dhaqan geliyo amaradiisa, Antiochus wuxuu ergooyin u diray magaalooyin iyo tuulooyin kala duwan si ay ugu qasbaan dadka deggan ee Yuhuudda ah in ay u hoggaansamaan awaamirtiisa.

Modein waxaa yimid mid ka mid ah saraakiishii Seleucid si uu u meel mariyo amarkii boqorka, isaga oo ku amraya dadka Yuhuudda ah ee degganaa halkaas inay ka qayb qaataan cibaadooyin jaahilnimo ah oo ay allabaryo u bixiyaan ilaahyada Giriigga. Wadaad Yuhuudi ah oo da' ah oo la odhan jiray Mattathias ayaa diiday inuu u hoggaansamo amarka, wuxuuna dilay nin Yuhuudi ah oo hore u soo baxay inuu allabariga bixiyo iyo weliba sarkaalkii Seleucid. Ficiikan caasinnimada ah ee Mattathias iyo qoyskiisu sameeyeen ayaa calaamadeeyey bilowgii Kacdoonkii Maccabee ee lagaga soo horjeeday xukunkii Seleucid.

Mattathias iyo shantiisii wiil, oo uu ku jiro Yuudas Maccabee, ayaa u qaxay buuraha, waxayna bilaabeen dagaal jabhadeed oo ka dhan ah ciidammadii Seleucid. Ugu dambayntiina kacdoonkii xoog iyo taageero ayuu ku kordhay, taas oo horseeday guulo ciidan oo isdaba joog ah oo laga gaaray Seleucids.

Dhacdooyinkii ka dhacay Modein sannadkii 167 BC waxay ahaayeen waqti taariikhi ah oo leexin weyn ku yeeshay taariikhda Yuhuudda, iyadoo calaamad u ahaa bilowgii Kacdoonkii Maccabees iyo halgankii loogu jiray xorriyadda diinta iyo madaxbannaanida lagaga hortagayey xukun shisheeye. Dib-u-quduus-yeeliddii macbudkii labaad ee Yerususalem, taas oo calaamad u ah dhacdada taariikhiga ah ee loo dabaaldego inta lagu jiro Hanukkah, waxay dhacday sannadkii 164 BC, saddex sannadood ka hor “iskaashatada” ee aayadda labaaan iyo saddex.

Kadib markii ay dib ula wareegeen Yerususalem iyo Macbudka, Makkabiyyiintu waxay Macbudka ka nadiifiyeen wasakhdihiisii jaahiliga ahaa oo waxay ku celiyeen adeegsigiisii diineed ee saxda ahaa. Sida dhaqanku sheegayo, waxay heleen hal weel oo keliya oo saliid quduus laga dhigay, taas

oo ku filnayd in menorah-da lagu shido hal maalin oo keliya. Dhab ahaantii, ma jiro markhaati taariikheed oo xilligaas la jooga oo ka marag kacaya dhacdadaas, mana ahayn ilaa qarnigii lixaad markii sheekada Yuhuudda laga helo suugaanta. Sister White waxay kaniisadda Yuhuudda ee riddowday la barbar dhigtaa kaniisadda Katooliga, iyadoo si gaar ah u adkaynaysa in labada kaniisadoodba ay diinta ku dhisaan caadooyin iyo dhaqammo bini-aadmi. Sida mucjisooyinka badan ee kala duwan ee la been-abuuray ee ku jira taariikhda kaniisadda baabanimada, sheekada ah in saliidda hal maalin ku filnayd ay siddeed maalmood socotay ma laha markhaati taariikheed.

Aayadda tobnaad ee Daanyeel cutubka kow iyo tobnaad waxay tilmaamaysaa dagaalkii ugu horreeyey ee saddexda dagaal ee aayadda afartanaad, kuwaas oo aan hore ugu aqoonsaday inay yihiin saddex dagaal oo dagaal qabow ah, iyo weliba, saddex dagaal oo wakiillo lagu dirirayo. Walaashaa ayaa su'aal gelisay sidaan Dagaalka Yukrayn ugu qeexay dagaallo qabow, kaas oo ah kii labaad ee saddexdan dagaal, maxaa yeelay sida ay si sax ah u tilmaantay waxaa jiray dhimasho iyo burbur aad u badan. Waxa aan qormooyinkii hore ku qeexayay inay yihiin saddexda dagaal ee “dagaal qabowga”, waxaa ereyadaas loogu qeexay si loo muujiyo kala duwanaanshaha u dhexeeya saddexdan dagaal iyo saddexda Dagaal ee Adduunka ee dhaca inta lagu jiro taariikhda bahalka dhulka ee Muujintii saddex iyo tobnaad. Saddexdan dagaal waa dagaallo wakiillo lagu dirirayo, waxaana sidoo kale sidaas lagu qeexay.

Waxaan doonayaa inaan, laga bilaabo halkan iyo maqaalladan intiisa kale, saddexdaas dagaal ugu aqoonsado “saddexda dagaal ee aayadda afartan” ama dagaallada wakiillada ah, si meesha looga saaro iskhilaafka ka dhasha in dagaal kulul lagu tilmaamo dagaal qabow. Sida aan u qeexayo, saddexda dagaal ee aayadda afartan kuma jiraan dagaalkii 1798, kaas oo ka mid ah aayadda afartan, balse waxay ka kooban yihiin oo keliya saddexda dagaal ee ka bilaabma wakhtiga dhammaadka sannadkii 1989 ilaa sharciga Axadda ee aayadda afartan iyo kow. Saddexda dagaal si ka saxsan waxaa loogu aqoonsan karaa dagaallo wakiillo ah, kuwaas oo lagu fuliyo gudaha macnaha dagaalka u dhexeeya boqorka woqooyi iyo boqorka koonfurta, kuwaas oo taariikhda aayadda afartan ka dhigan dagaalka u dhexeeya Kaatooligga (boqorka woqooyi) iyo Shuuciyadda (boqorka koonfurta).

Midda koowaad ee saddexdaas dagaal waxay tilmaamaysaa guushii Katooligga ka gaadhay Shuuciyadda sannadkii 1989, markii baabtinimadu ay ku biirtay ciidan-keedii wakiilka ahaa, oo uu matalayey Maraykanku, si ay u xaaqaan Midowgii Soofiyeeti sannadkii 1989, in kastoo Ruushka, oo ah madaxa (ama “qalcadda”), uu weli taagnaa. Dagaalka Yukrayn ee hadda socda mar kale waa dagaal u dhexeeya Katooligga iyo Shuuciyadda, iyadoo baabtinimadu ay adeegsanayso dawladda Yukrayn sidii wakiilkeeda ka dhanka ah Ruushka, iyada oo ay weheliso taageerada quwaddii hore ee wakiilka u ahayd baabtinimada, oo ah Maraykanka, iyo weliba inta kale ee dunida galbeedka caalamiyeysan. Dagaalkaas waxaa lagu matalay aayadaha kow iyo toban iyo laba iyo toban, wuxuuna tilmaamayaa in Shuuciyaddu (Ruushku) ka adkaan doonto Katooligga.

Dagaalladii saddexaad ee saddexdaas dagaal ee wakiillada ah waxaa lagu metelay aayadda shan iyo tobnaad, isagoo ah Dagaalkii Panium. Dagaalku wuxuu u dhexeeyey boqortooyada Ptolemaic (boqorka koonfureed) iyo boqortooyada Seleucid (boqorka woqooyi). Dagaalkaas ciidanka wakiilka ah ee Kaatooliggu mar kale waa Maraykanka.

Dagaalkii ugu horreeyey ee 1989, ciidankii wakiilka ahaa ee geeska Jamhuuriga ee Maraykanka ayaa baadarigu u adeegsaday inuu ku dumiyo qaab-dhismeedkii siyaasadeed ee Midowgii Soofiyeeti, isaga oo madaxiisii (Ruushka) ka tagaya isagoo weli taagan. Dagaalkii labaad, oo ah dagaalka Yukrayn, ciidankii wakiilka ahaa ee Naasiyiinta waxaa ka adkaada Ruushka. Dagaalkii saddexaad, Maraykanka oo ah ciidankii wakiilka ahaa ee baadariga ayaa mar kale ka adkaada boqorka koonfureed.

Saddexda dagaal waxay xambaarsan yihiin shaabadda “Runta”, iyadoo dagaalladii koowaad iyo kii ugu dambeeyeyba ay fuliyeen ciidanka wakiilka guulaystay ee Maraykanka. Dagaalkii koowaad madaxa boqorka koonfureed waa laga tagay isagoo aan waxyeelloobin, dagaalkii saddexaadna ciidanka wakiilka ee Maraykanku wuxuu noqdaa madaxa boqorka koonfureed. Ciidankii labaad ee wakiilka ahaa sidoo kale wuxuu ahaa ciidankii wakiilka ee baabtiisnimada Roomaanka ee Dagaalkii Labaad ee Adduunka. Labada xaaladoodba ciidanka wakiilka ee Naasinnimadu waa laga adkaaday, waana laga adkaan doonaa. Baabtiisnimada Roomaanku si buuxda ayay u hoos gelisaa cadaawayaasheeda oo dhan ka hor aayadda lix iyo tobnaad, marka midowga saddex-geesoodka ahi dhammaado.

“Batlamyos [Putin] ma lahayn digtoonidii uu guushiisa si wanaagsan ugu adeegsan lahaa. Haddii uu guushiisii sii daba geli lahaa, waxay u badan tahay inuu sayid u ahaan lahaa boqortooyada Antiochus oo dhan; hase yeeshee, isagoo ku qanacsan inuu sameeyo hanjabaado yar oo keliya iyo cabsi-gelin yar oo keliya, ayuu nabad qaatay si uu isugu dhiibo ku raaxaysiga aan kala go’ a lahayn oo aan xakamaynayn ee damacyadiisa xayawaannimo. Sidaas ayuu, inkastoo uu ka adkaaday cadaawayaashii, haddana waxaa ka adkaaday xumaatooyinkiisii, oo isagoo illoobay magaca weyn ee uu taagi kari lahaa, wuxuu wakhtigiisii ku qaatay diyaafado iyo fisqi.”

“Qalbigiisu guushiisii baa kor u qaaday, hase yeeshee taas laguma uu xoogeysan; waayo, adeegsiga sharaf-darrada ah ee uu ka sameeyey ayaa sababay in dadkiisii isaga ka fallaaqoobaan.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 254.

Markhaati labaad oo muujinaya in guusha Putin ay calaamad u tahay dhammaadkiisa, waxaa laga helayaa Uusiyaah oo ahaa boqorkii boqortooyadii koonfureed ee Yahuudah, kaas oo qalbigiisuna kor u qaaday guulihisii ciidan; dabadeedna, sidii Batlamyos oo kale, wuxuu damcay inuu qabto hawsha wadaaddada ee macbudka dhexdiisa, waxaana ku dhacay baras, oo isla markiiba xukunka laga qaaday. Guusha Putin ee dagaalka Yukrayn waxay calaamad u tahay bilowga dhammaadkiisa isagoo ah boqorka koonfureed (boqorka cawaannimada). Dhammaadkiisa waxaa hore loogu sii matalay bilowgii boqorkii koonfureed ee waxsii sheegista aayadda afartanaad (Faransiiska), kaas oo tilmaamay kacaan afgembiyey hoggaanka, sidii ku dhacday Batlamyos. Dhammaadka Putin waxaa kaloo lagu metelay dhammaadkii Midowgii Soofiyeeti, halkaas oo hoggaamiyihii (Gorbachev) uu kala diray Midowgii Soofiyeeti, dabadeedna isla markiiba shaqo ka qabtay Qaramada Midoobay, taas oo ah astaanta caalamiyeysan ee cawaannimada ee maalmaha ugu dambeeya, boqorka koonfureed. Ka dib guusha Putin ee Yukrayn, waxaa sidoo kale lagu sii matalayaa Napoleon oo jooga Waterloo, iyo musaafurintii ka dambaysay; iyo weliba boqor Uusiyaah, oo leh baraskiisii, iyo musaafurintii ka dambaysay; sidoo kale dhammaadkii

sakhraanimada Batlamyos iyo dhammaadkii Midowgii Soofiyeeti sannadkii 1989.

Dagaalkii Paaniyuum wuxuu dhacay sannadkii 200 BC, isla sannadkaasna Rooma si cad ayay taariikhda u dhexgashay. Gelitaankooda sheekada nebinnimada wuxuu ka horreeyaa qabsashadii Yerusaaalem ee lagu metelay aayadda lix iyo tobnaad, laguna fuliyey 63 BC, xilligii ay ku dhawaaqday inay iyadu tahay difaacaha boqorka ilmo-yaraha ah ee Masar. Dagaalka saddexaad ee aayadda afartanaad, oo ku lug leh boqorrada woqooyi iyo koonfur, baabtiisnimadu mar kale ayay taariikhda isu dhexgelin doontaa, iyada oo iska dhigaysa ilaalisada Ruushka. Isla waqtigaas Seleucus, marka loo eego tusaalaha, wuxuu Ptolemy kaga adkaaday dagaalkii Paaniyuum, sidaas darteedna wuxuu tilmaamayaa in Maraykanku, oo ah ciidanka wakiilka u ah baabtiisnimada ee dagaallada koowaad iyo ugu dambeeya ee aayadda afartanaad, ka adkaanayo “Masar” (boqorka koonfureed).

Sannadkii 200 BC, si astaan ahaan ah ayaynu ku helaynaa baabtiisnimada Roomaanka, iyadoo dhilladii Turos ay bilowdo inay ku heesto heesaheeda sino, ka hor midowga saddex-geesoodka ah ee ka dhaca sharciga Axadda ee aayadda lix iyo tobnaad. Isla wakhtigaasna, Maraykanku wuxuu ka adkaadaa Qaramada Midoobay, sidaasna wuxuu ku xaqiijiyaa booskiisa ah boqorka ugu sarreeya ee tobanka boqor. Dhammaan dhaqdhaqaaqyada midowga saddex-geesoodka ah ee lagu dhammaystiro sharciga Axadda, waxaa la go'aamiyaa ka hor aayadda lix iyo tobnaad.

Qaab-dhismeedka siyaasadeed ee awoodda masduulaagga, sida ay u matalayso Qaramada Midoobay, wuxuu, aayadda lix iyo tobnaad, ku waafaqayaa inuu qaab-dhismeedkiisa siyaasadeed siiyo bahalka; hase ahaatee, ka hor intuuusan sidaas samayn, baabtiisnimadu waxay ka adkaataa diinta masduulaagga. Jaahilnimadu waa inay mar kale meesha ka baxdaa. Protestantism-ka waxaa la meesha ka saaray sannadihii Reagan, dagaalkii ugu horreeyey ee aayadda afartan, oo wakhtiga madaxweynihii ugu dambeeyey ee Jamhuuriga diinta masduulaaggana sidoo kale waxaa lagu hoos gelin doonaa diinta Kaatooligga, sidii ay ahayd sannadkii 508. Hannaanka lagu tirtiro wax kasta oo iska-caabin diimeed ah oo ka dhan ah in baabtiisnimada carshiga la saaro wuxuu bilowday sannadihii Reagan, wuxuuna ku dhammaanayaa sannadaha Trump. Iska-caabbintii Protestantism-ka riddada ah ee ka dhanka ahayd Kaatooligga waxaa la qaaday dagaalkii ugu horreeyey ee aayadda afartan, halka iska-caabbinta ruuxaanayadda laga qaadi doono dagaalkii ugu dambeeyey ee aayadda afartan.

Isla dhexgalkaas isku murugsan ee isla dhacdooyinka aadanaha ah, Protestantism-ka riddada galay waa inuu isa taagaa isagoo ah awoodda diineed iyo siyaasadeed ee ka sarraysa tobanka boqor ee Muujintii cutubka toddoba iyo tobnaad. Sidaas awgeed, Dagaalkii Paniyum wuxuu tilmaamayaa wakhtiga ay Maraykanku ka adkaadaan Qaramada Midoobay, wax yar ka hor sharciga Axadda ee aayadda lix iyo tobnaad.

Waa qaanuun la sugay oo nebinnimo ah in masduulaagga, bahalka, iyo nebigii beenta ahaa mid kastaa leeyahay astaamihiisa nebinnimo ee u gaarka ah. Mid ka mid ah astaamahaas nebinnimo waa in bahalka (Kaatooligga) had iyo jeer nebinnimo ahaan ku yaal magaalada Rooma. Nebiga Beenta ahi had iyo jeer nebinnimo ahaan wuxuu ku yaal Maraykanka. Laakiin masduulaagga, sifada meesha nebinnimo ahaan masduulaaggu ku yaal waa in uu had iyo jeer guuro.

Masduulaaggu wuxuu ka bilaabmay samada, dabadeed wuxuu yimid Beertii Ceeden, ugu dambayntiina masduulaaggu wuxuu ku yaal Masar.

Hadal, oo dheh, Rabbiga Sayidka ahu wuxuu leeyahay sidan: Bal eeg, anigu waan kaa gees ahay, Fircoonow boqorka Masar, dawacada weyn ee dhex jiipta webiyadiisa, oo tidhaahda, Webigaygu anigaa iska leh, anna naftayda ayaan u sameeyey. Ezekiel 29:3.

Meesha nebiyadeed ee bahalku way guurtaa. Wakhtigii Yooxanaa, kursiga bahalka, oo matalaya carshigiisa, waxaa lagu aqoonsaday inuu ku yaallay Pergamos.

Oo malaa'igta kiniisadda Pergamosna qor; Waxyaalahan waxaa leeyahay kii haysta seefta af badan oo laba af leh; Waxaan ogahay shuqulladaada iyo meesha aad deggan tahay, taasoo ah meesha carshiga Shaydaanku yaal; oo magacayga waad ku adkaysataa, rumaysadkaygana ma aadan dafirin, xataa waagaas oo Antibas ahaa shahiidkayga aaminka ah, kaas oo laydinku dhex dilay, meesha Shaydaanku deggan yahay. Muujintii 2:12, 13.

Caadadii Roomaankii jaahilka ahaa waxay ahayd inay ilaahyadii jaahilka ahaa oo dhan ee ay la xidhiidhaan ku soo celiyaan magaalada Rooma, oo ay ku matalaan Macbudka Pantheon. Tani waa sababta Daanyeel u qoro in “meeshii quduuskiisa la dumiyeey.” Meesha quduuska ah ee Roomaankii jaahilka ahaa waxay ahayd magaalada Rooma, taas oo Constantine hoos u riday sannadkii 330, laakiin meesha quduuska ah ee “ku jirtay” Rooma waxay ahayd Macbudka Pantheon, Pan-Theon oo macnaheedu yahay, “macbudka ilaahyada oo dhan.” Roomaaniyiintu waxay ka soo rareen goobtii kursiga Shaydaanka Pergamos una wareejiyeen Macbudka Pantheon. Walaasha White waxay inoo sheegaysaa in Roomaankii jaahilka ahaa uu yahay masduulaagii.

“Haddaba iyadoo masduulaagii, marka hore, uu matalo Shaydaanka, haddana, marka labaad, waa astaan u taagan Roomaanka jaahiliga ah.” The Great Controversy, 439.

Rooma jaahiliga ah ayaa u kala jabtay toban quruumood, Faransiiskuna wuxuu noqday boqorkii koonfureed markii uu soo bandhigay cawaannimadii Masar intii lagu jiray Kacaankii Faransiiska. Markii la gaaray 1917, masduulaagii wuxuu ka guuray Faransiiska una guuray Ruushka. Aayadda tobnaad waxay matalaysaa 1989, aayadaha kow iyo tobnaad iyo laba iyo tobnaadna waxay matalaan dagaalladii “xadka” (Raafiya iyo Yukrayn), dagaalkii Baaniyamna wuxuu matalaa tallaabada saddexaad ee baabtiisku fuliyo iyadoo ay sugayso isbahaysiga saddex-geesoodka ah ee aayadda lix iyo tobnaad. Waxay matalaysaa taariikhda qarsoon ee aayadda afartanaad.

Waxaan daraasaddan ku sii wadi doonnaa maqaalka xiga.

Markii Ciise yimid xuduudda Kaysariya Filiboy [Panium], ayuu xertiisii weyddiiyey, isagoo leh, Dadku Yaan igu sheegaan aniga Wiilka Aadanaha ah? Oo waxay yidhaahdeen, Qaar waxay ku yidhaahdaan Yooxanaa Baabtiisaha; qaar kale Eliyaas; kuwo kalena Yeremyaah, ama mid nebiyada ka mid ah. Wuxuu ku yidhi, Laakiin idinku yaad igu sheegaysaan inaan ahay? Markaasaa Simoon Butros u jawaabay oo yidhi, Adigu waxaad tahay Masiixa, Wiilka Ilaaha nool. Ciisena wuu u jawaabay oo ku yidhi, Waad barakaysan tahay, Simoon Barjona; waayo, jidh iyo dhiig kuuma muujin, laakiin waxaa kuu muujiyey Aabbahayga jannada ku jira. Aniguna waxaan kugu leeyahay, Adigu waxaad tahay Butros, oo dhagaxan ayaan

kiniisaddayda ku dul dhisi doonaa; oo albaabbada jahannamaduna kama adkaan doonaan. Oo waxaan ku siin doonaa furayaasha boqortooyada jannada; oo wax alla wixii aad dhulka ku xidho waxay ku xidhnaan doonaan jannada; oo wax alla wixii aad dhulka ku furto waxay ku furnaan doonaan jannada. Markaasuu xertiisii ku amray inaanay ninna u sheegin inuu yahay Ciise Masiixa. Wakhtigaas dabadiis ayuu Ciise bilaabay inuu xertiisii tuso inuu khasab ku ahaa inuu Yerusaaalem tago, oo uu waxyaalo badan ka silco waayeellada iyo wadaaddada sare iyo culimmada, oo la dilo, oo maalinta saddexaad haddana la sara kiciyo. Matayos 16:13–21.